

kaynağını oluşturuyordu. Bu nedenle her krallığın ve imparatorluğun amacı mümkün olduğu kadar çok - temel zenginlik kaynağı olan - toprak ele geçirmek idi.

Osmanlı Devleti 1299'da resmen kurulduğunda yeni toprakların ele geçirilmesi için son derece müsait bir ortam mevcuttu. Çünkü Osmanlı Devleti'nin batısında zayıf düştü mü Bizans toprakları, doğusunda ise Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra beyliklere bölünmüş Anadolu toprakları vardı. Osmanlı Devleti kurulduğundan itibaren batıda Bizans ve doğuda Anadolu topraklarını ele geçirmeye başladı. 15. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise büyük bir imparatorluğa dönüştü bulunuyordu. Bu büyük imparatorluk için Balkanlar, altı nedenden dolayı son derece önemli bir bölgeydi:

Her şeyden önce Osmanlı imparatorluğu, 14. ve 15. yüzyıllarda bir "Balkan imparatorluğu" olarak doğup geliyordu (Ortaylı, 2006; 46). Bu nedenle Balkan topraklarının güvenliği ve muhafazası, Osmanlı Devleti'nin güvenliği ve muhafazası demekti. İkinci; bölgenin tarımsal ve hayvansal ürünleri sarayın, Edirne, İstanbul, Selanik ve Bursa gibi kalabalık kentlerin ve ordunun ihtiyaçlarını karşılıyordu. (Nalcık, 1994; 256). Örneğin 14. ve 15. yüzyıllar boyunca merkezi kentlerin etrafındaki Eflak ve Boğdan prensliklerinden, balık ihtiyacının önemli bir bölümü de Tuna nehrinden karşılanıyordu. Ayrıca Eflak ve Boğdan'dan bol miktarda tahıl ürünleri ve bal getirtiliyordu. (Beldiceanu, 1995; 153).

Üçüncüsü; bölgenin zengin kentleri Osmanlı hazinesi için önemli gelir kaynaklarıydı. Selanik, Saraybosna, Sofya gibi ticaret kentleri devlete büyük oranda ticari gelir sağlıyordu. 1458'de Osmanlı himayesine giren Ragusa (Dubrovnik) Cumhuriyeti yıllık miktarda haraç veriyordu. Bu cumhuriyetin yıllık haraç yükümlülüğü ilk başta 1.500 duka altın olarak belirlenmişken zamanla arttırıldı ve 1481'den itibaren yıllık 12.500 duka altın haraç vermeye başladı. (Nalcık, 1994;261). Sırbistan ve Doğu Makedonya'dan ise yüklü miktarlarda gümüş, altın, kurşun ve bakır madenleri çekiliyordu. (Beldiceanu, 1995; 154).

Dördüncüsü; Avrupa'da meydana gelen teknolojik ve entelektüel yenilikler ve siyasal gelişmeler hakkında haberler Osmanlı imparatorluğu'na Balkanlar üzerinden ulaşıyordu. Örneğin silah yapımı teknolojisi 1390'larda Ragusa üzerinden Balkanlar'a ve Balkanlar üzerinden Osmanlı imparatorluğu'na girmişti. Ayrıca Ragusa'lı gemi yapım ustaları Osmanlı tersanelerine çağırıldı ve buralarda Osmanlı donanması için güçlü gemiler yapmışlardır. (Nalcık, 1994;264). Yani Balkanlar, Avrupa ile Osmanlı arasında teknoloji, bilgi ve iletişim köprüsü vazifesi görüyordu.

Beşinci; Balkanlar, Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisinde devrim sisteminin en fazla uygulandığı bölgeydi. (Imber, 2006; 178). Yani burası Osmanlı imparatorluğu'na çok sayıda asker ve yönetici sağlamaktaydı. Ayrıca bu bölge, 1453'ten itibaren imparatorluğun merkezi olan İstanbul'u Avrupa'ya karşı koruyan "ileri karakol" konumuyla stratejik bir öneme sahipti.

Bu altı temel nedenden dolayı Osmanlı padi ahları ve yöneticileri Balkanlar'da ilerlemeye ve bölgeyi elde tutmaya büyük önem veriyorlardı. Bu amaçla Balkanlar'da geni kapsamlı, köklü ve etkin kurumsalla ma olu turuldu. Bu kurumsalla mayı iktisadi, siyasal, kültürel ve demografik kurumsalla ma olarak dörde ayırabiliriz. Yüzyıllar süren güçlü kurumsalla ma ise kaçınılmaz olarak bölge üzerinde de i ik alanlarda etkiler do urdu ve bu etkiler de de i ik alanlarda miraslara dönü tü.

Miras, tarihsel bir süreklilik olarak geçmi ten alınarak bugüne devredilen bir eydir. (Todorova, 1994; 55, Todorova, 2003; 336). Sosyokültürel anlamda miras ise, belli bir kültürün modern dünyaya yani u anki uygarlı a yaptığı ı etki ve bıraktı ı izdir. (nalcık, 1996; 17). Osmanlı mparatorlu u'nun Balkanlar'a "yaptı ı etkiyi ve bıraktı ı izi" yani mirasını iktisadi, siyasal, kültürel ve demografik olarak ayrı ayrı inceleyip de erlendirmek mümkündür. Fakat tüm mirasları tek bir makale kapsamında ele almak mümkün olmadı ndan, bu çalı mada sadece Osmanlı mparatorlu u'nun Balkanlar'daki hakimiyeti, siyasal kurumsalla ması ve bölgeye bıraktı ı siyasal mirası incelenip açıklanıyor. Siyasal miras ise; "siyasal kurumlar", "sınırlar", "Ortodoks Kiliseleri" ve "devlet gelene i (kendi kendini yönetme kabiliyeti)" olmak üzere dört düzeyde ele alınıyor. Makale; sınırlar, Ortodoks Kiliseleri ve devlet gelene i düzeylerinde siyasal mirasın güçlü, siyasal kurumlar düzeyinde ise zayıf oldu unu ileri sürüyor.

BALKANLAR'DA OSMANLI HAK M YET

Osmanlı mparatorlu u'nun yakla ık 550 yıl sürmü olan Balkan serüveni üç döneme ayrılır: Balkanlar'da ilerleyi ve hakimiyetin sa lanması dönemi (1354-1683); hakimiyetin zayıflaması ve gerileyi dönemi (1683-1821); hakimiyetin yıkılı ı ve Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarından çekilmesi dönemi (1821-1913).

Osmanlı askerleri, Balkan co rafyasına 1354 yılında Orhan Bey'in büyük o lu Süleyman Bey komutasında Gelibolu'dan giri yaptı. 1 Martı 2 Marta ba layan gece gerçekleş en iddetli bir deprem Gelibolu surlarının bir bölümünü yıktı. O sırada askerleriyle birlikte Biga'da bulunan Süleyman Bey, Gelibolu'ya gelip yıkılına duvarlardan içeri sızarak bölgeyi ele geçirdi. Böylece deprem, Osmanlı sava çılarına Balkanlar'ın kapısını açmı oldu. (Beldiceanu, 1995; s. 29).

Sırasıyla 1364 Sırsındı ı, 1371 Çirmen, 1389 Birinci Kosova, 1396 Ni bolu, 1444 Varna ve 1448 kinci Kosova sava ları ile birlikte Balkanlar'da Osmanlı hakimiyeti adım adım in a edildi. Sırsındı ı Sava ında Sırp ve Bulgar ittifakı; Çirmen Sava ında Sırbistan Krallı ı; Birinci Kosova Sava ında Sırp ve Bosna orduları; Ni bolu ve Varna sava larında Macaristan Krallı ı komutasında olu turulan Hıristiyan (Haçlı) orduları; kinci Kosova Sava ında ise Macaristan, Eflak, Lehistan ve Sicilya ittifakı yenilgiye u ratıldı.

Edirne (1361), Filibe (1363), Ni (1375), Serez (1383), Ohri (1385), Sofya (1386), umnu (1388-1389), Üsküp (1392), Tırnova (1393), Vidin (1396), Ni (1428), Selanik ve Yanya (1430), Zvornik ve Srebrenica (1439), stanbul (1453), Novo Brod (1455), Atina (1458) gibi çok sayıda önemli Balkan kenti yakla ık bir asır içinde ele geçirildi. Adriyatik'in en önemli ticaret merkezi olan Ragusa (Dubrovnik) Cumhuriyeti 1458'de Osmanlı himayesi altına geçti ve vergiye ba landı. 1449 skender Bey ayaklanması ile Osmanlı denetiminden çıkan Arnavutluk, 1478'de tekrar kontrol altına alındı. 1458-1460'da Mora Yarımadası, 1463'te Bosna, 1479'da kodra, 1482'de Hersek ve iki yıl sonra da önemli ticaret kentleri olan Kilia ile Akkerman Osmanlı toprakları haline geldi. Karada , Osmanlı fethine ancak 1499'a kadar direnebildi. 1476 ve 1503 yıllarında Eflak ve Bo dan prenslikleri Osmanlı mparatorlu u'na ba lı özerk bölgeler haline getirildi.

Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1521'de Sırp'ların ba ehri Belgrad'ı ve bir yıl sonra Rodos'u alan Osmanlı orduları, 1526'da Macar ordusunu Mohaç'da bozguna u rattı. Mohaç zaferini önemli fetihler takip etti: Jajce ve Banya Luka (1528), Macar Krallı ının ba kenti Budin (1529), Pe te, Peç ve Estergon (1543), Transilvanya-Erdel (1551-1553), Teme var-Banat (1552), Zigetvar (1566), Bihaç (1592), Bezpiren ve Paluta (1593), E ri (1596) ve Knije (1600). Uzun yıllar süren seferler ve ku atmalar sonucunda Girit adası 1669'da ele geçirildi. Ayrıca Polonya ile yapılan Buczacz (1672) ve Zarawno (1676) antla maları sonucunda Podolya ve Ukrayna üzerinde Osmanlı hakimiyeti tesis edildi. (Osmanlı mparatorlu u'nun Balkanlar'da ilerleyi i hakkında: Kut, 2002; 44-56, 74-80, 90-93, 99-101, 120-125, Imber, 2006; 14-21, 31-42, 47-54, 62-71, 76, 86-91, Vatin, 1995; 44-52, 58-62, 85-92, 102-115, 117-120, 122-124, 133-134, 138-139, Bacque-Grammont, 1995; 180-184, 188-193).

1354'te Balkanlar'a adını atan Osmanlı mparatorlu u yakla ık bir asır içinde bölgede hakim güç haline geldi ve 1683'e kadar bölgedeki hakimiyetini devam ettirdi. Fakat 1683'te gerçekleştirilen kinci Viyana Ku atması ba arısızlıkla sonuçlanınca Osmanlı mparatorlu u'nun bölgedeki hakimiyeti zayıflamaya ve gerilemeye ba ladı. Çünkü ba arısız ku atmayı takip eden sava larla Osmanlı orduları yenilgiye u ratıldı. Bu sava ların sonucunda Transilvanya 1686'da fiilen Avusturya mparatorlu u'nun eline geçti.

1699'da imzalanan Karlofça Antla ması ile birlikte Macaristan'ın hemen hemen tümü ve Transilvayna Avusturya mparatorlu u'nun, Mora, Korinthos, Sainte- Maure adaları, Dalmaçya ile Bosna'nın bazı yerleri Venedik'in ve Ukrayna'nın batısı ile Podolya'nın tamamı Polonyalıların eline geçti. Rusya ise Kırım'da Azak'ı ve Dinyester'e kadarki Ukrayna'yı ele geçirdi. Antla manın 13. maddesine göre kiliselerin onarılmasına ve ibadetlerin yerine getirilmesine kar ı çıkılmayacak, Avusturya mparatoru din i leri ve kutsal yerler hakkında Osmanlı Padi ahi'ndan taleplerde bulunabilecek. Ayrıca Osmanlı mparatorlu u topraklarında ya ayan "Papa'ya ba lı din adamları" üzerinde koruma hakkı elde edildi. Kısacası; Karlofça Antla ması ile birlikte Osmanlı

mparatorlu u'nun Avrupa'daki ilerleyi i durdu, Avrupa kar ısında savunma pozisyonuna geçildi ve Balkanlar co rafyasındaki hakimiyet zayıflamaya ba ladı. (Mantran, 1995; 300-305, Veinstein, 1995; 388).

1715'te Karada Rusya'nın koruması altına girdi. (Castellan, 1995; 507). Aynı yıl Damat Ferit Pa a, 1699'da Karlofça Antla ması'nda kaybedilmi olan Mora'yı Venediklilerden geri aldı ve burada Osmanlı hakimiyeti tekrar tesis edildi. Venedik, 21 Temmuz 1718 tarihli Pasarofça Antla ması'nda Mora'dan resmen vazgeçti. Fakat aynı antla ma kuzey Sırbistan, Belgrad, Banat ve Batı Eflak (Küçük Eflak-Oltenia) topraklarını Avusturya'ya bıraktı. Yakla ık yirmi yıl sonra imzalanan Belgrad Antla ması (1739) kuzey Sırbistan, Belgrad ve Oltenia'yı Osmanlılara geri verdi. (Veinstein, 1995; 370-372, 380, Mantran, 326).

1768-1774 yıllarında Rusya ile yapılan sava lar Osmanlı mparatorlu u için tam bir bozgun oldu. Sava ı bitiren Küçük Kaynarca Antla ması (1774)'na göre stanbul'da bir Rus Ortodoks Kilisesi kuruldu ve buradaki Ortodokslar üzerinde Rusya'nın koruması (himayesi) tesis edildi. Himaye hakkı daha sonraki yıllarda Balkan Ortodokslarına ve ardından tüm imparatorluk Ortodokslarına do ru yaygınla tırıldı. Antla maya göre, sava süresince Rus ordularıyla i birli i yapmı olan Eflak ve Bo dan Romenlerine genel af uygulanacak, mülk ve görevleri geri verilecek, Hıristiyan dininin gereklerinin yerine getirilmesine hiçbir ekilde engel olunmayacak, yeni kiliseler yapılmasına ve var olanların tadilatına müsaade edilecek, iki yıl boyunca bu iki prenslikten hiçbir vergi alınmayacak, Bükre ve Ya 'ta Rus konsoloslukları kurulacak ve buralarda görev yapacak olan Rus elçiler, Romen halkın yararına ve adına Osmanlı yönetimi ile konu abilecek. Böylece Rusya, Balkanlı Ortodoks milletler (Romenler, Bulgarlar, Sırplar, Karada lılar, Yunanlılar) üzerindeki nüfuzunu artırdı. Bu tarihten itibaren Rusya'nın, Ortodoks milletlerini, Osmanlı Devleti'ne kar ıkı kırtma ve örgütleme çalı maları hız kazandı. Ayrıca Küçük Kaynarca Antla ması ile birlikte Azak ve Dinyeper ile Bu arasında kalan topraklar Rusya'ya geçti, Kırım "özgür ve tam ba ımsız" olarak tanındı. Böylece Kırım Hanlı ı üzerindeki Osmanlı hakimiyeti sona erdi. 1783'te ise Kırım Rusya'ya katıldı. 1768-1774 Sava ı'nın bir ba ak sonucu Bukovina bölgesinin Avusturya'nın eline geçmesi oldu. Bu durum 7 Mayıs 1775 tarihli Avusturya-Osmanlı Antla ma ile onaylandı. (Mantran, 1995;327-329, Veinstein, 1995; 380-381, Schevill, 1991; 296). 1815'te ise Osmanlı himayesi altındaki Ragusa Cumhuriyeti Avusturya mparatorlu u'nun eline geçti.(Stavrianos, 1958; 103). Yani kısacası, 1683 Viyana Bozgunu'ndan itibaren Balkanlar'da üstünlük adım adım Osmanlı mparatorlu u'ndan Avusturya ve Rusya'ya geçmeye ba ladı.

19. yüzyıl Balkan halkları için milli kimli in in ası, milliyetçili in yayılması ve milliyetçi-ayrılıkçı ayaklanmaların geli mesi dönemi oldu. Bu milli uyanı ın sekiz temel kayna ı vardı: (1) 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balkan ülkelerinde ticaret ve imalat ile u ra an bir burjuva sınıfının ortaya çıkması. (2) Toprak beylerinin (özel çiftlik sahipleri) Osmanlı merkezi yönetimi kar ısında

güçlenmesi. (3) Zengin aile çocuklarının Batı Avrupa üniversitelerinde eğitim görüp milliyetçi ve liberal düşüncelerle tanışmaları. (4) Fransız Devrimi'nin ve ardından Napolyon'un Balkanlar'a milliyetçi ve liberal düşünceleri sokup yayması. (5) 18. ve 19. yüzyıllar boyunca Balkan köylülerinin yoksulluğu ve bundan dolayı Osmanlı yönetimine tepki gösterip kendi ulus-devletlerini kurmak için mücadeleye girişmeleri. (6) Balkan kiliselerinin ve din adamlarının milliyetçiliği desteklemeleri, yaymaları ve ayrılıkçı hareketlere destek vermeleri. (7) Osmanlı merkezi yönetiminin Balkanlar üzerindeki otoritesini yitirmesi ve böylece bölgede bir otorite boşluğunun ortaya çıkması. (8) Avrupalı büyük güçlerin Balkanlar'a hakim olmaya çalışmaları ve bu amaçla bölgedeki milliyetçi-ayrılıkçı grupları desteklemeleri. Örneğin; Rusya 19. yüzyıl boyunca "Pan-Slavist" siyaset uygulayarak bölgedeki Slav unsurları destekledi. İngiltere-Fransa-Rusya üçlüsü, Osmanlı Devleti'ne karşı ayrılıkçı-milliyetçi Yunan ayaklanmalarını ve Yunanistan'ın bağımsızlığını destekledi. (Bkz.: Jelavich, 2006; 195-218, Ortaylı, 2005; 59-87, Wolff, 1967; 71-74, Stavrianos, 1958; 211-213).

1807-1814 döneminde Fransa, Yedi Ada'yı ele geçirdi ve Dalmaçya ile Slovenya'yı içine alan bir "Özerk İlyria Eyaletleri" oluşturdu. Napolyon'un yenilgiye uğratılması sonrasında Avrupa'nın yeni düzenini belirlemek için Viyana Kongresi toplandı. 1815 Viyana Antlaşması sonucunda Dalmaçya ile Slovenya Avusturya'ya, Yunan Adaları ise İngiltere'ye bırakıldı. Bu gelişmeler hem Balkanlar'da Osmanlı gücünü/hakimiyetini sınırlandırdı hem de milliyetçi hareketleri tetikledi.

Mora Yarımadası'nda 1821'de ayaklanan isyancılar Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan ettiler. 1827'de Fransa, İngiltere ve Rusya donanmaları Osmanlı donanmasını Navarin'de yok etti ve bir yıl sonra Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Rusya'nın üstünlüğüyle sonuçlanan savaşın ardından 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne Barış Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma Yunanistan'ın özerkliğini kabul edildi. 3 Mart 1830 tarihli Londra Protokolü ise Yunanistan'ın bağımsızlığını tanıdı. Ayrıca Protokol, Sırbistan, Eflak ve Boğdan bölgelerinin özerkliğini genişletti. Fransa, İngiltere ve Rusya'nın baskıları sonucunda Osmanlı Devleti, 24 Nisan'da bu kararları kabul etmek zorunda kaldı. 7 Mayıs 1832'de ise Londra Konferansı sonucunda bağımsız Yunanistan Krallığı resmen kurulmuş oldu. (Daha fazla bilgi için bkz.: Akın, 2005; 111-112, Kinross, 2008; 442-460, Mantran, 1995; 34-36, 39-41, Schevill, 1991; 327-344).

1804-1806 Sırp Ayaklanması sonucunda Belgrad'ın kontrolü Sırlara geçti. 1813'te Osmanlı ordusu Belgrad'ı geri almayı başardı. 1815-1817 yıllarında ikinci büyük Sırp Ayaklanması gerçekleşti. Bu ayaklanmaların sonucunda 1830'da Sırbistan "Özerk Prenslük" statüsü kazandı. Eflak ve Boğdan bölgelerinde 1821-1826, 1848 yıllarında ve Bulgaristan'da 1835-1841, 1850 yıllarında kitlesel ayaklanmalar gerçekleşti. 1856 Paris Antlaşması'nda Eflak ve Boğdan bölgeleri "Özerk Prenslük" statüsü kazandı. Bu iki özerk prenslik, üç yıl sonra "Eflak ve Boğdan Özerk Prenslüğü" adı altında birleştirildi.

ardından 1866'da "Özerk Romanya Prensi"ne dönüştü. (Bkz.: Castellan, 1995; 251-277, 287-300, 321-328, Schevill, 1991; 309-326, 366-379, 383-392, Wolff, 1967; 74-84, Jelavich, 2006; 218-327).

1877-1878 yıllarında Rusya ile yapılan savaşta Osmanlı ordusu hiçbir varlık gösteremedi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hakimiyetini tam anlamıyla çökertti. Savaş sonunda Ayastefanos Antlaşması imzalandı (3 Mart 1878). Buna göre; (1) Karadağ, Sırbistan, Romanya bağımsız olacak; (2) Özerk Bulgaristan Prensi'i kurulacak; (3) Bosna-Hersek'te reformlar yapılacak ve bu reformlar Rusya ile Avusturya-Macaristan tarafından denetlenecek; (4) Arnavutluk'a Rusya'nın denetiminde özerklik verilecek. Rusya'ya büyük üstünlük sağlayan ve bu nedenle de Batılı büyük güçlerin muhalefetiyle karşılaştığı antlaşma yürürlüğe girmedi.

Ayastefanos Antlaşması'nın yerine yeni bir düzenleme yapmak için Avrupalı büyük güçlerin (İngiltere, Avusturya, Almanya, Fransa, İtalya, Rusya) katılımıyla Berlin Kongresi düzenlendi (13 Haziran-13 Temmuz 1878). Kongre sonunda imzalanan Berlin Barış Antlaşması kararlarına göre Sırbistan, Karadağ ve Romanya Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak kendi bağımsız krallıklarını kurdular. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Özerk Bulgaristan Prensi'i kuruldu. Başkentisi Sofya olan prenslik, Osmanlı İmparatorluğu'na vergi verecektir. Resmi olarak Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan Bosna-Hersek'in fiili yönetimi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakıldı. Sırbistan ve Karadağ arasında kalan Yenipazar Sancağı, resmi olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda kaldı, ama fiili yönetimi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakıldı. Yunanistan'ın topraklarının genişletilmesine karar verildi. Bu karara dayanarak 1881'de Yunanistan Tesalya'yı aldı. Girit'in özerkliğini arttırıldı. Bulgar nüfusunun yarıya düştü ve Doğu Rumeli Eyaleti kuruldu. Antlaşmaya göre bu eyalet, Osmanlı İmparatorluğu tarafından atanan ve büyük devletlerce onaylanan bir Hıristiyan Vali tarafından yönetilecektir. Besarabya, Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya geçti. Dobruca'nın büyük bölümü Romanya'ya, güneyi ise Özerk Bulgaristan Prensi'ine bırakıldı. Ayrıca Niş, Sırbistan'ın eline geçti. Böylece Balkanlar'daki Osmanlı toprakları Makedonya ve Arnavutluk ile sınırlı kaldı. (Potyemkin, 2009;

57-69, Dumont, 1995; 133-142, Stavrianos, 1958; s. 406-412, Kinross, 2008; 530-544, Akın, 2005; s. 161-163).

1908 yılında ikinci Mevcutiyet ilan edildiğinde, devlet içindeki iktidar mücadelesini ve Balkanlar'daki otorite boşluğunu iyi de kullandiren Özerk Bulgaristan Prensi'i bağımsızlığını ilan etti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise Bosna-Hersek'i resmen ilhak etti. Dört yıl sonra Yunanistan-Sırbistan-Bulgaristan-Karadağ ittifakı Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı.

Birinci Balkan Savaşı, Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle 8 Ekim 1912'de başladı. 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması ile resmen sona eren bu savaş, Osmanlı Devleti için tam bir bozgun, Balkan ittifakı için ise kesin bir zafer oldu. Kuzey-Orta Makedonya ve Kosova

topraklarını Sırbistan, Özerk Girit adasını ve Güney Makedonya'yı Yunanistan, Do u Makedonya, Edirne ve Kırklareli topraklarını Bulgaristan aldı. 1878'den buyana fiilen Avusturya-Macaristan mparatorlu u'nun elinde bulunan Yenipazar Sanca ı, Sırbistan ile Karada ordularınca i gal edildi. Ayrıca sava sırasında 28 Kasım 1912'de Arnavutluk ba ımsızlı ını ilan etti. Sava ı kaybeden Osmanlı ordusu, Do u Trakya'da Midye-Enez hattının do usuna çekildi.

Bulgaristan, Makedonya'nın tamamını ele geçirmek amacıyla Haziran 1913'te Sırbistan ve Yunanistan'a saldırdı. Böylece ikinci Balkan Sava ı patlak verdi. Sırbistan-Yunanistan-Romanya-Karada ittifakı Bulgaristan'ı kesin olarak yenilgiye u rattı. Sava , 10 A ustos 1913 Bükre Antla ması ile sona erdi. Buna göre; Makedonya toprakları Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan arasında üçe bölündü: Kuzey, Batı ve Orta kesimler Sırbistan'a, Güney kesim Yunanistan'a ve Do uda küçük bir parça Bulgaristan'a verildi. Güney Dobruca, Bulgaristan'dan Romanya'ya geçti. Epir bölgesinin güneyi Yunanistan'a, kuzeyi ise yeni kurulan Arnavutluk'a bırakıldı. Bu sava ı fırsat bilen Osmanlı ordusu, Edirne ve Kırklareli'ye girdi. Sava sonunda Bulgaristan ile stanbul Antla ması yapıldı(29Eylül1913).Buna göre; Edirne ve Kırklareli Osmanlı mparatorlu u'nda kaldı.Öte yandan 1913'te Belgrad'ta yapılan bir anla ma ile Yenipazar Sanca ı,Sırbistan ve Karada arasında resmen ikiye bölündü.(Ayrıntılı bilgi için bkz.:Uçoral, 2006; 488-528, Potyemkin, 2009; 261-282, Kinross, 2008; 599-605).Böylece Balkanlar'da yakla ık 550 yıl süren Osmanlı-Türk hakimiyeti tamamen sona ermi oldu.

S YASAL KURUMSALLA MA

Siyasetin en önemli (tek de il) i levi, iktisadi ili kileri yani üretim, dola ım, bölü üm ili kilerini düzenlemeye ve artı-de eri kullanmaya yönelik kararlar alıp uygulamaktır. Dolayısıyla Roma ve Bizans imparatorlukları gibi Osmanlı mparatorlu u da, ele geçirdi i yerlerde iktisadi ili kilerin aksamaması için ve çevreden merkeze do ru artı-de er akı ını korumak, sürdürmek ve artırmak için geni kapsamlı güçlü bir siyasal kurumsalla ma gerçekte tirmi tir. Balkanlar açısından en önemli siyasal kurumsalla ma “dev irme” ve “millet sistemi” olmu tur.

Yönetim Yapısı ve Dev irme Uygulaması

Osmanlı siyasal kurumsalla masının en tepesinde “Allah”tan ba ka hiç kimseye kar ı sorumlu olmayan, ama herkesin kendisine kar ı sorumlu oldu u padi ah vardır. Padi ah, kendinden önceki padi ahların uygulamaları ile ba lı de ildi. Yani iktidara gelen yeni padi ah, babasının ve dedelerinin uygulamalarından vazgeçip tamamıyla kendi uygulamalarını gerçekte tirebiliyordu. Yasama, yürütme ve yargı güçlerini kendi ahsında birle tiren padi ah, Osmanlı mparatorlu u'nun yönetim yapısında “en üst ve mutlak” otorite idi. Onun kararları kesindi ve karar almak için herhangi bir kimseye veya kurula danı mak zorunda de ildi. Çünkü dönemin egemen

görü üne göre “Allah’ın yeryüzündeki gölgesi” ve “Peygamberin yeryüzündeki vekili” sayılan padi ahın iktidarı Allah tarafından istenmi tir. Bu nedenle onun fermanları ve tu rası kutsaldı. Fakat her eye ra men Osmanlı padi ahları karar alırken kendilerinden önceki uygulamaları, slami esasları ve örfi kuralları da dikkate alıyorlardı. Çünkü alınan kararların “me ruiyeti” için bu gerekliydi. (Veinstein, 1995; 205-207, Ate , 1997;61-63).

Padi ahın altında ise devlet içindeki en önemli yönetim organı olan “Divan-ı Hümayun” yer alıyordu. Divan’ın esas üyeleri vezirler, kazaskerler, defterdarlar ve ni ancı idi. Aynı zamanda Rumeli ve Anadolu Beylerbeyi, Kaptan-ı Derya ve stanbul ehremini de Divan toplantılarında yerlerini alıyorlardı. Ayrıca yeniçeriler Divan toplantılarında Yeniçeri A ası tarafından temsil ediliyordu. (Stavrianos,1958; 89). Divanda yer alan vezir, kazasker ve defterdar sayısı zamanla arttırıldı.

Divan, II. (Fatih Sultan) Mehmet’e kadar bizzat padi ahın, bundan sonra ise vezir-i azamın (sadrazam) ba kanlı ında, devletin ba kentinde veya padi ahın bulundu u yerde toplanıyordu. Divan, günümüzdeki bakanlar kuruluna benzeyen bir yürütme organı gibi çalı ıyordu.

Osmanlı Devlet yönetiminde önceleri bir vezir bulunuyordu. Zamanla bu sayı ikiye, üçe ve II. Mehmet döneminde dörde çıkarıldı. Bunlardan birincisine vezir-i azam (sadrazam) deniliyordu. Devletin en önde gelen ve padi ahın temsilcisi olan sadrazam, para ve yargı i leri dı ında tüm devlet i lerini yürütüyordu. Kazasker yargıyla ilgili i leri yürütüyordu ve tüm kadılar ona kar ı sorumluydu. Defterdarlar mali i lerden sorumluydular. Rumeli Defterdarı di erlerine (Anadolu ve Afrika defterdarlarına) göre daha a ır basıyordu. Aynı ekilde, Rumeli Beylerbeyi de di er eyaletlerin beylerinden daha üstün ve nüfuzluydu. Ni ancının görevi ferman, berat gibi devlet yazılarınının ba tarafına padi ahın imzası anlamına gelen tu ra çekmekti. stanbul ehremini, stanbul’un belediye i lerini yürütüyordu. Kaptan-ı derya ise Osmanlı mparatorlu u’nun deniz kuvvetleri komutanıydı. (Divan-ı Hümayun hakkında ba vurulan kaynaklar: Sugar, 1977;31-43, Imber, 2006; 207-211, Veinstein, 1995; 226-232, Ate , 1997; 63-65).

Osmanlı mparatorlu u’nda temel yönetim birimi kaza ve nahiyelerden olu an sancak idi. Sancakların ba ında sancakbeyi bulunuyordu. Sancakbeyi öncelikle sipahilerin efiydi ve sipahileri denetliyordu. Onun kar ısında sanca ın adalet ba kanı olan kadı bulunuyordu. Ulema sınıfından çıkan kadılar, sancakbeyinden ba ımsız hareket ediyorlardı ve do rudan merkezi yönetime danı ıyorlardı. Sancakbeyi, kadıya haber vermeden herhangi bir anla mazlı a son veremezdi. Sanca ın üçüncü yöneticisi ise sanca ın maliye i lerini yürüten sancak defterdarı idi. Sancak defterdarları, stanbul’daki defterdara ba lıydılar. Sancakbeyi, defterdarları sancak divanında toplayabiliyordu. Sancak içinde yer alan daha küçük yerlerde sancak beyi, “suba ı” tarafından temsil ediliyordu. Suba ı, yeniçerilerin yardımıyla bulundu u yerin barı ve düzenini sa lamakla görevliydi Sancakbeylerinin güçlenip merkezi yönetimi zaafa u ratmamaları için

1362'de Rumeli'deki sancaklar Rumeli Beylerbeyli i çatısı altında toplandı ve padi ah bu beylerbeyli inin ba ına bir yönetici (Rumeli Beylerbeyi) atadı. Zamanla tüm imparatorluk beylerbeyliklerine bölündü ve her birinin ba ına padi ah tarafından bir beylerbeyi atandı. 16. yüzyıla gelindi inde 32 beylerbeyli i bulunuyordu. Bunların be i Avrupa'daydı: Rumeli (merkezi Edirne), Bosna (merkezi Saraybosna), Ege Takımadaları (merkezi Gelibolu), Budin (merkezi Buda), ve Teme var (merkezi Teme var) beylerbeylikleri. Beylerbeyli i, 1590'dan itibaren "eyalet" olarak, beylerbeyi de "pa a" olarak adlandırılmaya ba landı. (Castellan,1995;124).

Balkanlar'daki eyaletler ço unlukla Balkan kökenli pa alar tarafından yönetiliyordu. Bu ki iler in ço u dev irme sisteminden yeti en ba arılı yöneticiler idi. Ayrıca Osmanlı vezirleri ve di er Divan üyeleri arasında çok sayıda dev irme vardı. Dolayısıyla Osmanlı mparatorlu u'nun siyasal kurumsalla masının önemli bir ö esi dev irme uygulaması idi. Dev irme uygulaması 14.-18. yüzyıllarda gerçekleş ti. 17. yüzyılda azalan dev irme uygulaması 18. yüzyıl içinde sona erdirildi.

Merkezi yönetim tarafından tespit edilen zamanlarda belirlenen bölgelerden istenilen sayıda Hıristiyan erkek çocukları toplanıyordu. Çocukların toplanması i i, merkezi yönetim tarafından yetkilendirilen görevliler ve Yeniçeri A ası tarafından gerçekleştiriliyordu. Kural gere i her kırk aile için bir erkek çocu u dev iriliyordu. Çocuklar de i ik kriterlere (beden yapısı, boy, zeka, ahlak, karakter, güzellik vs.) göre seçiliyordu. Bu kriterlere göre en iyi çocuklar toplanıyordu. Sadece tek erkek çocuklu ailelerin, din adamlarının ve bölgenin önde gelen ailelerin çocukları dev irme uygulamasından muaf tutuluyordu.

Toplanan çocuklar stanbul'a götürülüp Yeniçeri A ası'na teslim ediliyordu. En iyileri saraya alınıp de i ik i lerde çalı tırılıyor ve Enderun'da e itiliyordu. E itim sürecinde en ba arılı olanlar sarayda padi ahın emrinde de i ik görevlere atanıyorlardı. Di erleri, imparatorlu un de i ik bölgelerine yönetici olarak gönderiliyordu. E itimde ve e itim sonrası görevlerde en yüksek ba arıyı gösteren dev irmeler, devlet yönetiminde üst düzey makamlara kadar yükseliyorlardı.

Enderun'a seçilmeyen çocuklar Anadolu'daki Müslüman çiftçi ailelere belli bir para kar ılı nda veriliyorlardı. Çocuklar yedi-sekiz yıl kadar Müslüman ailenin yanında kalarak Türkçeyi, slamiyet dinini ve çalı mayı ö reniyorlardı. Ailelerin yanında kalan çocuklar, Yeniçeri A ları tarafından denetleniyorlardı. Kaçarken yakalanan çocuklar köle olarak satılı a çıkarılıyorlardı. Yedi-sekiz yılın sonunda büyüyüp artık delikanlıya dönü en çocuklar ailelerden alınıp Acemi O lanlar Oca ı'na getiriliyorlardı. Buraya geldikleri andan itibaren acemi o lanlara belli bir maa ba lanıyordu ve çok çe itli i lerde (saraya yakacak odun ta ıma, askeri gemilerde kürek çekme, tersanede ve in aatlarda i çilik yapma gibi) çalı tırılıyorlardı. Acemi ve çırak olarak bu tip i lerde çalı tıktan sonra Yeniçeri Oca ı'na katılıyorlardı. Sıkı bir e itim sonucunda acemi o lan yeniçeriye dönü üyordu.

Padi aha ba lı paralı yaya askerler olan yeniçeriler, tıpkı Hıristiyan ke i ler gibi, mal-mülk sahibi olmaya, ba ka i lerle (tarım, ticaret, zanaat) u ra maya ve evlenmeye hakları yoktu. I. Selim zamanında (1512-1520) emekli yeniçerilere ve yeniçeri a alarına evlenme izini verildi. Yani yeniçeriler, hayatlarını, padi ahın emri altında ve tamamıyla padi aha tabi olarak askerlik hizmetine adıyorlardı.

ster üst düzey yönetici ister yeniçeri olarak görev yapıyor olsun, dev irmelerin hepsi padi ahın “mülkü” olarak kabul ediliyordu. Askerlik veya yöneticilik ekinde verdikleri hizmetler kar ılı nda yüksek maa lar alıyorlardı. Ama görevlerinde istifa edip ba ka bir i e yönelmek gibi hakları yoktu. Bu nedenle dev irmeler padi ahın adeta “maa lı köleleri” idi. (Dev irme konusunda ba vurulan kaynaklar: Sugar, 1977; 55-59, Imber, 2006; 175-186, Veinstein,1995;210-213,Kinross, 2008; 43-47, Ate , 1997; 58-60). Bu “maa lı köleler”in çok büyük bir ço unlu Balkan Hıristiyan ailelerden geliyordu. Yani Balkanlar,Osmanlı Devleti'ne yönetici ve asker tedarik eden önemli bir havuz idi.

Millet Sistemi

Osmanlı mparatorlu u'nun Balkanlar'ı etkilemi olan bir di er önemli siyasal kurumsalla ması “Millet Sistemi”dir. Bu sistem, Osmanlı mparatorlu u'nun Balkanlar'daki hakimiyetinin temel kurumlarından birisi olarak uygulandı. Balkanlar'ın dinsel ve siyasal yapısını derinden etkiledi ve bu etkiler, ba ımsız Balkan devletlerinin kurulmasından sonra da devam etti.

Osmanlı mparatorlu u içinde ya ayan insanların tamamı padi aha ba lı “tebaa” olarak adlandırılıyordu. Devlet yönetimi, bu tebaayı “Müslüman tebaa” ve “gayrimüslim tebaa” olarak ikiye ayırıyordu. Osmanlı devlet anlayı ına göre gayrimüslim tebaa, Osmanlı mparatorlu u topraklarında ya ayan, devletin belirledi i kurallara uyan, Müslüman olmayan ama devlet tarafından “korunan” insanlardı.

16. yüzyıla kadar Osmanlı nüfusunun ço unlu u gayrimüslim idi. (Ortaylı, 2006;46). 16 yüzyıldan sonra Osmanlı mparatorlu u'na ait Avrupa topraklarında ço unlu u Ortodoks Hıristiyanlar olu turuyordu. Bu durum, millet sisteminin uygulanmasını zorunlu kıldı. Osmanlı Devleti'nde Millet, “ahlaki ve dini temellere dayanan ancak imparatorluk yasalarına da ters dü meyen hiyerar ik önderlerinin sorumlulu u altında kendi kendini yöneten ve Osmanlı iktidarı tarafından tanınan dini bir topluluktur.” (Castellan, 1995; 120). Her millete, kendisini yönetebilmesi ve problemlerini çözebilmesi için okullar, hastaneler, mahkemeler, yurtlar, vakıflar kurma ve bunları i letme hakkı ve imkanı verildi.

Nüfus bakımından en büyük millet; Yunanları, Sırları, Bulgarları, Arnavutları, Eflaklıları ve Karada lıları içine alan “Rum Milleti” idi. Ama buradaki “Rum” kelimesi, etnik olarak “Rumları (Yunanlıları)” de il “Hıristiyan Ortodoksları” kastediyordu. Hıristiyan Ortodokslara millet statüsü 1453'te

stanbul'un fethiyle birlikte verildi. II. Mehmet İstanbul'u fethedince Fener Rum Patrikhanesi'nin başındaki Patriği görevden aldı ve yerine sıkı bir anti-Katolik olan Gennadius'u koydu. Rum Milleti'nin merkezi Fener Rum Patrikhanesi ve başkanı (Millet Başkanı) Fener Rum Patriği oldu. (Sugar, 1977; 44-45, Castellan, 1995; 120).

Osmanlı İmparatorluğu içinde Rum (Ortodoks) Milleti'nin ilk patriği olan Gennadius'dan II. Mehmet tarafından göreve atanmıştı. Bundan sonraki patrikler ise, rahiplerden ve rahip olmayan ileri gelenlerden oluşan dinîleri kurulu tarafından seçildiler. Seçilen patrik, padişahın bir beratıyla onaylanıyordu. Patrik her türlü vergiden muaftı ve görevinden alınmazdı. Patriğin otoritesi sadece dini alanla sınırlı değildi, vergi ve yargı gibi bazı seküler alanları da kapsıyordu: Dinsel meseleleri çözmek, kilise üyelerini kontrol ve disipline etmek, kilise mülkiyetini yönetmek, kendi cemaatinden (din adamları hariç) vergi toplamak, evlilik, boşanma ve miras ile ilgili kural koymak, davalara bakmak gibi... Dolayısıyla patrik, adeta Ortodoks tebaa ve Ortodoks din adamları üzerinde bir "Roma Valisi" gibiydi. Nitekim evlilik, boşanma ve miras konularında kararlar Roma hukukuna göre veriliyordu. Bu "Roma Valisi", Osmanlı Devleti'nin resmi görevlisi olarak kabul ediliyordu. Patrik, bir devlet görevlisi olarak, Ortodoks Millet ile devlet yönetimi arasında arabuluculuk yapıyordu. Patriğin geniş yetkileri ve iktisatları, kaçınılmaz olarak geniş bir Patrikhane bürokrasisi meydana getirdi. Bu ise, Fener Rum Patrikhanesi'nin Ortodoks tebaa üzerindeki hakimiyetini ve etkinliğini sağlamlaştırdı. (Stavrianos, 1958; 104, Veinstein, 1995; 362).

Çar Simon zamanında (893-927) kurulmuş olan Bulgar Patrikhanesi ile Çar Duşan zamanında (1308-1355) yükselen Peç Sırp Patrikhanesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu iki ülkeyi ele geçirmesi sonrasında sırasıyla 1393 ve 1459 yıllarında lağvedildi. Bulgar ve Sırp Ortodoksları 1453'ten itibaren Fener Rum Patrikhanesi'ne ve Patriğe bağlı olarak yaşamaya başladılar. Takip eden yüzyıllarda Balkan Slavları'nın dini merkezi, belli bir özerkliğe sahip olan ve Bulgar Patrikhanesi'nin bir nevi devamı olan Ohrid Başpiskoposluğu oldu. Ama her ne kadar özerk bir statüye sahip olsa da Ohrid Başpiskoposluğu, Fener Rum Patrikhanesi'ne ve Ohrid Başpiskoposu, Rum Patriğe bağılıydı. Üst düzey din adamları (metropolitler ve piskoposlar) arasında zamanla Sırp ve Bulgar din adamlarının sayısı Rum din adamlarının lehine azaldı. Dini ayinlerde Rumca Bulgar, Sırp ve Romen dillerinin yerini aldı. Böylece Balkan Ortodoksları arasında "Helenleşme" yaşandı. Bu durum Bulgar, Sırp ve Romen din adamlarını son derece rahatsız ediyordu. (Veinstein, 1995; 361, 363, 377, 410-411, Schevill, 1991; 303-304, 384-385).

Sırp Ortodoks din adamlarını ve tebaayı hoşnut kılmak amacıyla 1557'de Peç (pek)'te Sırp Patrikhanesi kuruldu. Sırp Patrikhanesi Bosna'da bulunan bir Sırp olan Sadrazam Sokollu (Sokoloviç) Mehmet Paşa'nın önerisiyle Kanuni Sultan Süleyman tarafından kuruldu. Peç Sırp Patrikhanesi'nin başına Sokollu Mehmet Paşa'nın Ortodoks rahip kardeşi getirildi. Sırp Patrikhanesi'nin otoritesi

Sırbistan, Bosna ve Macaristan bölgelerini kapsıyordu. Fakat 17. ve 18. yüzyıllarda Sırp Patrikhanesi ve Patrikleri, Avusturya-Osmanlı savaşlarında Habsburglar'a destek verince Osmanlı yönetimi Peç Patrikhanesi'ni 1766'da la vetti, Sırp Kilisesi'ni tekrar Rum Patrikhanesi'ne ba ladı ve çok sayıda Sırp din adamı görevinden alındı. Benzer nedenlerden dolayı bir yıl sonra Ohrid Ba piskoposlu u'na da son verildi. Bu iki kilisenin ba ına Rum Patri i'nin atadı ı iki Rum temsilci getirildi. (Rusinow, 1996; 89, Stavrianos, 1958; 104-105, Castellan, 1995; 121, Wolff, 1967; 65; Schevill, 1991; 302). Yakla ık bir asır sonra, 12 Mart 1870 tarihli ferman ile stanbul merkezli "Bulgar Eksarhl ı" kuruldu. Fener'deki Bulgar Kilisesi ve Papazhanesi yeni kurulan Eksarhl ı a ba landı. Böylece Bulgar Ortodoksları Rum Patrikhanesi'nden tamamıyla ba ımsızlı ını kazanm ı oldu. Ayrıca 1885 yılında Ortodoks Romen Kilisesi'nin de ba ımsızlı ı tanındı. (Adanır, 2001; 76-77, Schevill, 1991; 386, Dumont, 1995; 112).

1557'de Sırp Patrikhanesi'nin, 1870'te Bulgar Kilisesi'nin kurulması ve 1885'te Romen Kilisesi'nin ba ımsızlı ı Fener Rum Patrikhanesi'nin ve Rum Patri i'nin Balkan halkları üzerindeki nüfuzunu sınırlandırdı. Tabi ki bu duruma Rum din adamları ve milliyetçileri büyük tepki gösterdiler. Peç'teki Sırp Patrikhanesi'nin 1766'da la vedilmesi ise Fener Rum Patrikhanesi ve Patri i tarafından büyük memnuniyetle kar ılındı. Fener Rum Patrikhanesi, Bulgaristan Ortodoks Kilisesi'nin "milli ba ımsız" statüsünü ancak kinci Dünya Sava ı sonrasında tanıdı. (Ortaylı, 2005; 119).

Ortaça 'dan beri Bizans mparatorlu u'nun de i ik bölgelerinde yerle ik halde ya amakta olan Ermeniler, fetihten sonra II. Mehmet tarafından stanbul'a ça rıldılar, Samatya ve Sulu Manastırı gibi semtlere yerle tirildiler. Zanaatkar ve tüccar Ermeniler, Sivas, Kayseri, Tokat, Bursa, Ankara ve di er Anadolu ehirlerinden alınarak zanaat ve ticaret hayatının geli tirilmesi amacıyla stanbul'a getirildiler. Ermenilere millet statüsü 1461'de verildi. Bursa Ermeni Ba piskoposu, II. Mehmet tarafından stanbul'a getirildi, Sulu Manastırı'na yerle tirildi ve bir berat ile Millet Ba ı yapıldı. Böylece Ermeni Kilisesi, Fener Rum Patrikhanesi ile ve Ermeni Millet Ba ı, Rum Patri i ile aynı statüye getirilmi oldu. Ermeni Patrikhanesi'nin otoritesi Kıpti Romanları, Suriye'li ve Mısırlı Ermenileri, Bosnalı Bogomiller'i ve Paulikanlar'ı da kapsıyordu. (Sugar, 1977; 49, Castellan, 1995; 121).

Balkanlar'daki üçüncü büyük gayrimüslim topluluk Yahudiler idi. Yahudiler daha Bizans döneminde stanbul'a ve di er Balkan kentlerine yerle mi lerdiler. Osmanlılar Bizans kentlerini ele geçirdikçe buradaki yerle ik Yahudiler ile tanı tı. 1492'de spanya'dan, 1497'de Portekiz'den, 1510-1511'de çe itli talyan ve Katolik Alman kentlerinden kovulan Yahudiler, dönemin Osmanlı Padi ahı tarafından stanbul'a ve di er ticaret ve liman kentlerine (Selanik, Avlonya gibi) yerle tirildiler. (nalcık, 1994; 266-268). 15. ve 16. yüzyıllarda stanbul'a 30-40 bin, Selanik'e ise 15-20 bin kadar Yahudi göç etti. (Stavrianos, 1958; 97). Böylece Osmanlı kentlerinde önemli bir Yahudi nüfusu ve nüfuzu olu tu.

Örne in 16. yüzyılda %60'ı Yahudi olan Selanik kenti adeta bir Yahudi ba kenti haline geldi.(Beldiceanu, 1995; 166-167.). Fakat 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem Yahudilere kar ı ho görüszüzlüklerin artması hem de Avrupa kentlerinde Yahudilere uygulanan baskıların azalması sonucunda Selanik Yahudileri göç etmeye ba ladılar. Bunun sonucunda 1660-1692 arasında Selanik'in Yahudi nüfusu 40 binden 12 bine dü tü. Buna benzer dü ü ler Saraybosna, Zemun, Üsküp, Belgrad, Sofya, Manastır ve Edirne kentlerinde de ya andı. (Veinstein,1995;393).

Katolik Avrupa'dan kaçan Yahudiler, ticaret ve zanaat hayatını geli tirmeleri ve Rumların iktisadi hayattaki nüfuzlarını dengelemeleri için Osmanlı Devleti tarafından kabul edildiler. Gerçekten de hem spanyol Yahudicesi konu an göçmen Sefarad Yahudiler hem de Rumca konu an eskiyerle imci Talmudik Yahudiler zanaat ve ticaret alanlarında Osmanlı kentlerini zenginle tirdiler. Ayrıca Yahudiler, Osmanlı kentlerinde entelektüel hayatın geli mesine de büyük katkı sa ladılar. (Stavrianos, 1958; 90). Örne in stanbul'da ilk matbaa spanya'dan gelen Sefaradlar tarafından 1494'te kuruldu. (Castellan, 1995; 122).

Yahudi nüfusun iktisadi katkılarının kar ılı nda Osmanlı padi ahları ve yöneticileri Yahudilere geni dinsel özgürlükler verdiler. Fakat Yahudilere Millet statüsü ancak 1839'da Tanzimat Fermanı ile verildi. Yahudilerin dinsel lideri Hahamba ı idi. İlk Hahamba ı 1453 yılında II. Mehmet'in tayin etti i Musa Kapsalı'dır. Her ne kadar hahamba ı görevine ba lamak için padi ah beratına ihtiyaç duyuyor olsa da, Kapsalı'den sonraki tüm Hahamba ılar Yahudi cemaatin ileri gelenleri tarafından serbestçe seçilmi lerdir. Osmanlı tarihi boyunca Hahamba ılık makamı için Sefarad Yahudiler ile Talmudik Yahudiler arasında rekabet ya andı. Sefaradlar, stanbul ba at olmak üzere Selanik, Sofya, Edirne, Saraybosna gibi merkezi ehirlerde son derece etkiliydiler ve sayıca daha fazlaydılar. Bu nedenle Hahamba ının seçilmesinde Sefarad Yahudiler daha belirleyici oluyorlardı. (Sugar, 1977; 48-49).

Rum (Ortodoks), Ermeni ve Yahudi toplumları Osmanlı Devleti'nin resmi olarak tanıdı ı üç gayrimüslim Millet idi. Millet sistemi çerçevesinde Rum Patri i, Ermeni Millet Ba ı ve Yahudi Hahamba ı sadece dinsel misyona ve yetkilere sahip de ildi. Bunun yanında, kendi milletlerinden vergi toplama gibi iktisadi misyon ve yetkiler ile donatılmı lardı. Ayrıca bunların, kendi milletleri içinde ya anılan anla mazlıkları çözmek gibi yargısal, evlenme, bo anma ve miras düzenlemeleri yapmak gibi toplumsal i levleri de mevcuttu.

Katoliklere, Papa'nın ve güçlü Katolik devletlerin etkisinden korkuldu u için ayrı bir Millet statüsü verilmedi. mparatorluk sınırlarında ya ayan Katolikler, Rum Milleti'ne ve Fener Rum Patrikhanesi'ne ba lı sayılıyordu. Galata Katolikleri, ehri özel bir yönetmeli ine göre yönetiliyorlardı. (Castellan, 1995; 122). 28 Mayıs 1463'te Bosna-Hersek Katolik Kilisesi II. Mehmet'ten bazı ayrıcalıklar ve yetkiler almayı ba ardı. Dolayısıyla bu kilise, Osmanlı mparatorlu u sınırlarında yer alan di er Katolik kiliselere göre daha özerk bir

yapıya sahipti. Kilisenin cemaatini Bosna-Hersek'li Hırvatlar oluyordu. (Rusinow, 1996; 89).

mparatorluk içindeki Katoliklere ve Protestanlara ancak 19. yüzyılda ayrı millet statüsü tanındı. Katolik devletlerin ve misyonerlerin yoğun gayretleri sonucunda Ermeni Kilisesi'nden ayrılan Katolik Ermeniler, 1832 yılında ayrı bir "Katolik Millet" olarak tanındı. Ardından ABD ve İngiltere'nin gayretleri sonucunda Protestan Ermeniler (yaklaşık 15.000 kişi), Ermeni Kilisesi'nden ayrılarak 1859'da ayrı bir "Protestan Millet"i meydana getirdi. Osmanlı Devleti tarafından onaylanan tüzene göre Protestan Millet'in başında bir piskopos, cemaatin dini işlerini yürütmekle sorumlu bir dini kurul ve seküler işleri yürütmekle sorumlu bir laik komite bulunuyordu. (Mutlu, 2008; 143, Dumont, 1995; 110).

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar gösteriyor ki, Osmanlı mparatorluğu Millet sistemi kapsamında gayrimüslimlere geniş özgürlükler ve haklar tanıdı. Pek çok önemli tarihçi de bu şekilde düşünüyor:

"Gerçekten de Osmanlı mparatorluğu tarihte Roma mparatorluğu'ndan sonra dini toleransın en çok görüldüğü, üstelik toleransın zamana ve hükümdarın kişiliğine bağlı olmaksızın kurumsallaştığı bir devlettir. Cemaatlerin sadece dini değil, iktisadi, adli ve maarif işlerini kendilerine bırakılmış, hatta ruhani liderler ve kurumlara rütbe, imtiyazlar bah edilmiştir." (Ortaylı, 2005; 175)

"Osmanlı mparatorluğu, sadece yönetimin köle sistemi(1) ile değil, aynı zamanda geniş dini tolerans düzeyi ile benzersizdir. Katolik ve Protestanların birbirlerini katlettikleri dönemde ve Yahudilerin bir Hıristiyan devletten dışlanma izi sürülürken padişahın uyrukları görece az yetersizliklerle diledikleri gibi ibadet etmede özgürdüler." (Stavrianos, 1958; 89)

"Bu koşullarda, Osmanlı rejimi, Avrupa'da, kendisinden önceki ya da o çağda çevresindeki rejimlerden çok daha elverişli idi "zavallı halk"a. Dahası, klasik Müslüman imparatorlukların görüldükleri kalarak, kendi içinde özümleyip eritici hiçbir eğilimi ve özellikle kendi inancını yayıcı hiçbir anlayışı olmadı. Hıristiyanların alabildiğince çoğunlukta olduğu bölgelerde bu görünüm temeldi. Uzun vadede, Balkanlarda etnik kimliklerin yüzyıllar boyunca yayılmasına olanak sağlayacaktır bu." (Veinstein, 1995; 360)

Fakat gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında tam bir eşitlik olmadığını da belirtmemiz gerekir: Onların üzerindeki erkek gayrimüslimlerden (yalırlar, din adamları ve sakatlar hariç) "baş vergisi (cizye)" ve gayrimüslim çiftçilerden 25 akçelik "ispenç" vergisi alınıyordu. Ayrıca Ortodoks Hıristiyanlar 17. yüzyıla kadar çocukları için de vergi vermek zorundaydılar. Hıristiyan tüccarlar Müslüman tüccarlardan iki kat fazla ithalat ve ihracat vergisi ödüyorlardı. Tımar sistemi, Balkanlar'da en verimli toprakları Anadolu'dan getirtilen Türklere ve en verimli tımarları Müslüman sipahilere tahsis ediyordu. Böyle olunca da Balkanlı gayrimüslim köylüler daha verimsiz topraklara doğru göç etmek zorunda kalıyorlardı. Gayrimüslimlerin zaman zaman mülkleri alınıp Türk ailelere

veriliyordu. Örne in II. Murat 1430'da Selanik'e iskan ettirdi i Türk çiftçi ailelere Hıristiyan ailelerden aldı ı evlerin tam mülkiyetini vermi tir. Gayrimüslimlerin ata binip silah ku anmaları yasaktı. Müslümanlardan ayırt edilebilmeleri için gayrimüslim olduklarını belli edecek kıyafetler giymek zorundaydılar ve Müslümanlara ait bazı renkleri ve kıyafetleri kullanamıyorlardı. Gayrimüslimler her türlü lüks ve gösteri ten uzak durmalıydı. Bu kurala uymayan gayrimüslim zenginler cezalandırılıyordu. Gayrimüslimlere ait özel ve dini yapılar Müslümanların özel ve dini yapılarından daha yüksek olamazdı. Kiliseler ve di er dini yapılar özel bir izin almadan tamir edilemiyordu, kilise çanlarını çalmak izne ba lıydı ve yeni kiliseler in a etmek yasaktı. Ayrıca devlet yönetiminde önemli mevkilere gelebilmek için Müslüman olmak gerekiyordu. Gayrimüslimlerin devlet içinde üst mevkilere yükselmeleri mümkün de ildi. Üst mevkilere yükselebilmek için slam dinine geçmek gerekiyordu. (Heurtley ve di erleri, 1965; 80, Beldiceanu, 1995; 155, 157, 168, Veinstein, 1995; 364, Stavrianos, 1958; 100,105).

Bu gibi e itsizliklere ve ayrımcılıklara ra men Osmanlı mparatorlu u, Katolik Avrupa ile kar ıla tırıldı ında çok daha fazla ho görü sahibiydi ve kendi dininden olmayanlara çok daha fazla hak, özgürlük ve güvence sa lıyordu. Millet sistemi çerçevesinde gayrimüslimlere önemli derecede haklar, özgürlükler ve güvenceler sa lanmasının altı temel nedeni vardı:

Birincisi; slamiyet dinine göre Hıristiyanlık ve Musevilik, Allah tarafından gönderilmi peygamberleri (Hz. sa, Hz. Musa) ve kutsal kitapları (ncil, Tevrat) olan iki "hak dini"dir. Bu nedenle, slamiyet'in bir gere i olarak, imparatorluk dahilinde ya ayan Yahudi ve Hıristiyan tebaalara saygı gösterilmesi ve güvenliklerinin sa lanması gerekiyordu. (Stavrianos, 1958; 89).

kincisi; gayrimüslimlerin Osmanlı merkezi yönetimine kar ı ayaklanmalarını önlemek için bu insanlara saygı gösterilmesi, birtakım hak ve özgürlükler verilmesi gerekiyordu. Hak ve özgürlükler verilerek gayrimüslimlerin padi aha ve merkezi yönetime kar ı ayaklanması büyük ölçüde 19. yüzyıla kadar önlenemedi.

Üçüncüsü; Ortodokslara ve Ermenilere haklar, özgürlükler ve güvenceler verilerek bu milletlerin Katolik Dünyası ile ittifak kurmaları engellendi ve Osmanlı Devleti'ne sadık olmaları sa landı. stanbul'u fethettikten sonra II. Mehmet, Ortodokslara haklar ve özgürlükler verdi ve onları himaye altına aldı. Fener Rum Patri i, Osmanlı padi ahlarının yönetimi altında Bizans dönemine göre daha fazla dinsel ve seküler yetkiler elde etti. Bundaki temel amaç, Ortodokslar ile Katolikler arasında var olan yarı ı ve dü manlı ı devam ettirmek idi. "Birle ik Hıristiyan saldırısı" tehlikesinin olmadığı dönemlerde padi ahların Ortodoks Kilisesine kar ı tavırları sertle mi , eyalet yöneticileri ise pek çok defa eyaletteki kiliselere ve din adamlarına kar ı keyfi ve baskıcı davranı lar sergilemişlerdir.(Stavrianos, 1958; 90, 103, 105). Fransız dü ünür Voltaire'in me hur "Yunan papazları, Türk türbanını Katolik kızıl apkasına tercih ederler"(Heurtley ve di erleri, 1965; 79) sözü, Osmanlı Devleti'nin bu

siyasetinde ba arılı oldu unu gösteriyor. Katolik Kilisesi'ne duyulan bu nefret, Ortodoks tebaanın Osmanlı Devleti'ni ve Padi ahi'nı "koruyucu/hami" olarak görmesini kolayla tırmı tır.

Dördüncüsü; Osmanlı yönetimi Peç Sırp Kilisesi'ni ve Bulgar Eksarhlı ı'nı kurarak Fener Rum Patrikhanesi'nin Ortodokslar üzerindeki nüfuzunu sınırlandırdı. Ayrıca Katolik ve Protestan Ermenilere 19. yüzyılda – Katolik ve Protestan misyonerlerin ve devletlerin etkisiyle de olsa – ayrı Millet statüleri verilerek Ermeni Patrikhanesi'nin nüfuz alanı sınırlandırıldı.

Be incisi; Millet sistemi gayrimüslim zanaatkarlara ve tüccarlara görece olarak daha özgür bir çalı ma ortamı sunarak Osmanlı kentlerinde ekonominin geli mesine önemli katkı sa ladı. Özellikle Katolik dinin baskısından kaçıp Osmanlı kentlerine sı ınan Yahudiler kent ekonomisinin geli mesine çok büyük katkı sa ladılar.

Altıncısı; ilk fetih sürecinde ele geçirilen kentlerde ve topraklarda baskılar, yıkımlar, ya malar, kırımlar, esir alamlar, sürgün etmeler ya anıyordu. Anla malar yapılarak direnmeden teslim alınan kentlerde dahi zaman zaman bunlar ya anıyordu. Ama fetih süreci tamamlandıktan sonra barı , güvenlik ve düzen sa lanıyordu. Fethedilen yerlerdeki yerle ik gayrimüslim halka Millet sistemi kapsamında çe itli haklar, özgürlükler ve güvenceler sa lanıyordu. Bunu yaparak padi ah ve devlet, fethedilen gayrimüslim halkı kazanmaya çalı ıyordu. Tımar sisteminin sa lıklı biçimde uygulanabilmesi, vergilerin düzenli olarak toplanabilmesi, dev irmelerin yapılabilmesi ve fethedilen toprakların uzun süre elde tutulabilmesi bunu gerektiriyordu. (Veinstein, 1995; 360).

Millet sistemi 19. yüzyıla kadar Osmanlı mparatorlu u'nun lehine i ledi. Fakat 19. yüzyılda ba ımsızlıkçı-milliyetçi duygular Balkan halklarını kucaklayınca Millet sistemi Osmanlı mparatorlu u'nun aleyhine i lemeye ba ladı. Çünkü Millet sistemi sayesinde ayakta kalmayı ba aran kiliseler ve din adamları, ba ımsızlıkçı-milliyetçi hareketleri desteklediler ve hatta bizzat örgütlediler.

S YASAL M RAS

Osmanlı mparatorlu u'nun Balkanlar'daki siyasal mirasını "siyasal kurumlar", "sınırlar", "Ortodoks Kiliseleri" ve "devlet gelene i" açısından ele almak gerekir. Çünkü mparatorlu un siyasal mirası bu dört alanda farklılıklar göstermi tır.

Osmanlı mparatorlu u'ndan ba ımsızlık kazanıldıktan sonra ve hatta geni özerklik statüsü elde edildikten sonra Balkan devletlerinin siyasal kurumsalla malarında Osmanlı mparatorlu u'nun önemli bir mirası olmadı. Çünkü ba ımsız Balkan devletlerinin kurulması yalnızca Osmanlı mparatorlu u'ndan siyasal kopu de il, aynı zamanda onun siyasal reddi anlamına geliyor. Bu durum, Batı Avrupa'nın siyasal kurumlarının eski Osmanlı kurumlarının yerine ikame edilmesinde çok açık biçimde görülüyor.

Bu süreç ba ımsızlık sonrasında bazı devletlerde (Yunanistan, Sırbistan,

Romanya) oldukça hızlı, bazılarında (Bulgaristan, Arnavutluk, Karada) ise yavaş oldu. Hızlı ister yavaş olsun, özerklik ve özellikle bağımsızlık sonrasında Balkan devletleri, Osmanlı imparatorluğunun geleneksel siyasal kurumlarının yerine parlamento, seçim, siyasi partiler, kralı dengeleyen ve sınırlandıran hükümet ve hükümet başkanı gibi Batı Avrupa'nın siyasal kurumlarını koydular. Siyasal kurumlar alanında gerçekleştiren bu radikal kopu önemli bir nedeni, Balkanlar'daki gayrimüslim tebaası arasında, Osmanlı siyasal kurumlarının sürmesinde çıkarı olan bir siyasi seçkinler grubunun olmayışıdır. (Todorova,1994; 57, Todorova, 2003; 340-342).

Balkanlar'da Osmanlı siyasal kurumlarının sürmesinde çıkarı olan kesim, Balkan ülkelerinde görev yapan Osmanlı siyasi seçkinleri idi. Fakat Osmanlı siyasi seçkinleri, Balkan toprakları kaybedildikçe Osmanlı orduları ile birlikte giderek doğuya ve nihayet Balkan Savaşları sonrasında imparatorluğuna başkentine ve Anadolu'ya çekildiler. Böylece Balkan memleketlerinde Osmanlı siyasal kurumlarının muhafaza edilmesinde ve devam ettirilmesinde çıkarı olan bir Osmanlı siyasi seçkinler grubu kalmadı. Bu durum, Balkan ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Osmanlı siyasal kurumlarının tasfiye edilmesini ve Osmanlı'dan siyasal kopu u kolaylaştırdı.

Balkanlar'daki geleneksel Osmanlı siyasal kurumlarından faydasız olanlar, İstanbul tarafından atanan Müslim siyasi seçkinler ve Osmanlı merkezi yönetimi (İstanbul) ile işbirliği yapan yerli gayrimüslim seçkinler idi. Yani Balkanlar'daki yerli gayrimüslim seçkinlerin büyük çoğunluğu ise Osmanlı kurumlarından yeterince faydasız layamıyordu. Bağımsızlığını kazanıp Osmanlı imparatorluğundan ayrılan Balkan ülkelerinde siyasal iktidar, Müslim seçkinlerin elinden yerli gayrimüslim seçkinlerin eline ve İstanbul ile işbirliği yapan gayrimüslim seçkinlerin elinden İstanbul'a karışık kaldıran milliyetçi seçkinlerin eline geçti. İktidarın el değiştirmesi, bağımsızlık sonrasında siyasal kurumsallaşma açısından kopu u kolaylaştırdı ve hızlandırdı. Ve tabii ki, Fransız Devrimi'nin tüm Avrupa'ya yaydığı cumhuriyet, parlamentarizm, demokrasi, laiklik düğünceleri de siyasal kopu ta önemli rol oynadı.

Sınırlar konusunda ise Osmanlı imparatorluğunun bölgedeki mirası büyük oldu. Çünkü Osmanlı imparatorluğu, bağımsızlığını kazanan Balkan devletlerinin ülke sınırlarının belirlenmesinde belirleyici rol oynadı. Örneğin, bugünkü Bosna-Hersek ve Hırvatistan sınırları, büyük ölçüde Osmanlı imparatorluğu ile Avusturya, Venedik ve Ragusa arasında yapılan savaşlar ve diplomasi tarafından çizildi. (Rusinow, 1996; 95). Osmanlı hakimiyeti altında Eflak-Boğdan, Arnavutluk ve Karada bölgelerinin sınırları, 1878'de kurulacak olan Romanya ile Karada devletlerinin ve 1912'de kurulacak olan Arnavutluk devletinin sınırlarını oluşturdu. Yine Osmanlı hakimiyetindeki Belgrad Paşalığı'nın sınırları 1878'de kurulacak olan Sırbistan Krallığı'nın başkentini meydana getirdi. (Todorova, 2003; 338).

Fakat bu durum, Balkan devletlerinin sınırlarının tamamıyla Osmanlı imparatorluğunun mirası olduğunu anlamına gelmez. Çünkü Osmanlı

mparatorlu u, Balkan devletleri arasındaki sınırların belirlenmesinde etkili olan aktörlerden sadece birisidir. Osmanlı hakimiyeti altına girmeden önce Ortaçağ Balkan devletlerinin sınırları, Balkan halklarının ya am alanları, Balkan ülkelerinin/halklarının Osmanlı mparatorlu u'na kar ı verdikleri ba ımsızlık mücadeleleri, Birinci ve ikinci Dünya Sava ları ve tabii ki Avrupalı büyük güçlerin bölge üzerindeki siyasetleri söz konusu sınırların çizilmesinde en az Osmanlı mparatorlu u kadar etkili oldu. (Todorova, 1994; 56). Dolayısıyla, Balkanlar bölgesinde siyasal sınırların belirlenmesinde Osmanlı mparatorlu u'nun büyük etkisi ve mirası olmakla birlikte, bu konudaki tek belirleyici aktör Osmanlı mparatorlu u olmamı tır.

Osmanlı mparatorlu u'nun uyguladı ı Millet sistemi Rum (Yunan), Bulgar ve Sırp Ortodoks kiliselerine iktisadi, dinsel, yargısal ve sosyal yetkiler, haklar ve özgürlükler verdi. Bu kiliseler kendilerine tanınmı olan geni hakları, yetkileri ve özgürlükleri kullanarak varlıklarını, güçlerini ve Balkan insanı üzerindeki nüfuzlarını koruyup sürdürdüler. Ayrıca Millet sistemi içinde Balkan Hıristiyanlarının dinleri, kültürleri ve dolayısıyla milli kimlikleri korundu. (Stavrianos, 1958; 107).

Millet sistemi uzun bir süre Osmanlı mparatorlu u'nun çıkarına i ledi. Fakat 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren merkezi yönetim güç yitirdikçe Rum, Bulgar, Sırp ve Romen Ortodoks kiliseleri ve din adamları, ba ımsızlıkçı milli hareketleri ve isyanları desteklediler ve hatta bizzat örgütlediler. Yani Balkan Ortodoks kiliseleri Balkanlar'da milli bilincin, kimli in ve hareketlerin in asında ve ba ımsızlık mücadelelerinde büyük rol oynadılar. Bu kiliselerin siyasetteki etkinlikleri ba ımsızlık sonrasında da devam ederek günümüze kadar ula tı.

Özetle; kiliselerin gerek ba ımsızlık sürecinde gerekse ba ımsızlık sonrasında önemli siyasal roller üstlenmelerinde Millet sisteminin önemli bir etkisi oldu. Çünkü Osmanlı mparatorlu u'nun uyguladı ı Millet sistem, Ortodoks kiliselerine ve din adamlarına önemli iktisadi, dinsel, sosyal ve yargısal yetkiler verdi. Bu yetkiler ise kiliselerin ve din adamlarının gücünü uzun vadede korudu ve arttırdı. Dolayısıyla, Ortodoks kiliselerinin siyasal güçlerinin ve misyonlarının korunmasında ve sürdürülmesinde Osmanlı mparatorlu u'nun uyguladı ı Millet sistemi büyük rol oynadı. Yani Rum, Bulgar, Sırp ve Romen Ortodoks kiliselerinin bugüne kadar ula an siyasal güçleri, Osmanlı mparatorlu u'nun Millet sistemi yoluyla Balkanlar'a bıraktı ı önemli/güçlü bir siyasal mirastır.

mparatorluk, modern ulus-devlet mantı ından çok farklı biçimde örgütlenir ve yönetir. Modern ulus-devletlerde yasalar merkezi yönetim tarafından alınır ve devletin egemenlik alanının tamamında aynı biçimde uygulanır. Oysa imparatorluklarda merkezi yönetim tarafından çıkarılan yasalar veya alınan kararlar imparatorlu un egemenlik alanının tamamında aynı ekilde uygulanmaz. Kararlar/yasalar, imparatorlu un de i ik bölgelerinde de i ik ekillerde uygulanır, bazı bölgeler ise merkezi karar ve yasalardan muaf tutulur.

Osmanlı mparatorlu u'nda da durum böyleydi. Balkanlar ba lamında

konuya e ilecek olursak; Eflak, Bo dan, Transilvayna (Erdel) ve Raguz (Dubrovnik) bölgeleri Osmanlı mparatorlu u içinde özerk statüye sahip bölgelerdi. Ayrıca Kuzey Arnavutluk ve Karada “yarı-özerk” konumdaydı. Sırbistan ise 19. yüzyılın ikinci çeyre inde özerklik elde edecektir. Düzenli olarak yıllık vergi ve sava zamanında asker vermek ko uluyla bu özerk bölgeler kendi yerel beyleri ve aileleri tarafından yönetiliyorlardı. Bu nedenle Eflak ve Bo dan bölgelerinde “boyar” olarak adlandırılan güçlü beyler ve boyar aileleri mevcuttu: Stroici, Ure e, Mavila, Baleni, Buze ti, Ruset, Kostin aileleri gibi... Eflak ve Bo dan voyvodaları bu boyar ailelerden çıkıyordu. Sırbistan’da ise Karacorçeviç ve Obrenoviç aileleri/hanedanları do up geli me fırsatı buldu. (Veinstein, 1995; 352-353, 356,372-373, Stavrianos, 1958; 101-103, 253-260).

Özerk statüye sahip olmayan yani do rudan merkezi yönetime (stanbul’a) ba lı olan di er Balkan memleketlerinde ise, stambul’dan atanan “memurlar”dan çok yerel beyler/seçkinler görev yapıyorlardı. Çünkü stambul’dan gönderilen “yabancı” yöneticiler Balkan halklarını iyi tanımadıkları için ba arılı olamıyorlardı. Kendi halklarını ve topraklarını tanıyan Balkanlı yerel yöneticiler daha ba arılı bir yönetim sergiliyorlardır. Bu nedenle Osmanlı padi ahları ço unlukla Balkan memleketlerini ve halklarını yönetebilmek için buraları daha iyi bilen/tanıyan Balkanlı beylere/seçkinlere görev vermi lerdir.

Bu durum, dev irme uygulamasıyla da birle ince Balkanlı Hıristiyan ve Müslüman halkları içinden çok sayıda üst düzey askeri-sivil yöneticiler çıktı. Bunların önemli bir bölümü dev irme uygulaması çerçevesinde yeti ti. Kanuni Sultan Süleyman’ın sadrazamlı nı yapmı olan Rum brahim Pa a, 1564-1579 döneminde sadrazamlık yapmı olan Sırp Sokollu Mehmet Pa a, Hırvat Dilaver Pa a, Lale Mehmed Pa a, Rüstem Pa a, Kuyucu Murat Pa a, Lütfi Pa a, Hüsrev Pa a, Hersekzade Ahmet Pa a, Topal Recep Pa a, Kara Davut Pa a Balkan kökenli sadrazamlardan bazılarıdır. (Bosna-Sancak Kültür ve Yardımla ma Derne i Bülteni, 1996; 15). 1453-1623 döneminde görev yapmı olan 47 sadrazamın sadece be i Türk idi, di erleri ise Türk olmayan milletlerden geliyordu: Arnavut (11), Güney Slav (11), Yunan (6), Ermeni (1), talyan (1), Gürcü (1), Çerkez (1), etnik kökeni bilinmeyen (10). (Stavrianos,1958; 85). Kosovalı yazar Hasan Kalesi’ye göre Arnavutlar Osmanlı Devleti’ne 42 sadrazam vermi tir. (Gurra, 2010; 492). Bir ba ka kayna a göre ise, Osmanlı mparatorlu u’nda 62 sadrazam Balkanlı idi. (im ek, 2002; 221).

(1) Bazı Balkan bölgelerinin Osmanlı mparatorlu u içinde özerk statüye sahip olmaları, (2) Balkanların ço unlukla Balkanlı yerel beyler/seçkinler tarafından yönetilmesi ve ayrıca (3) çok sayıda Balkan kökenli üst düzey askeri-sivil yöneticinin – ço unlukla dev irme uygulaması çerçevesinde – yeti mi olması sonuç itibariyle Balkan milletleri açısından bir “devlet gelene i” yani “kendi kendini yönetebilme kabiliyeti” yarattı. Dolayısıyla Osmanlı mparatorlu u, Balkan milletlerine önemli bir “devlet gelene i (kendi kendini yönetebilme kabiliyeti)” bıraktı. Bu kıymetli miras, Balkan milletlerinin, Osmanlı mparatorlu u’ndan koştuktan sonra kendi devletlerini kurmalarını kolayla tırdı.

SONUÇ

Resmi olarak 1299'da kurulup 1918'e kadar varlığını sürdürmüş olan Osmanlı Devleti/ İmparatorluğu bu süre zarfında Balkanlar, Anadolu, Kafkasya, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Karadeniz ve Akdeniz coğrafyalarında hüküm sürdü ve etkili oldu.

Doğal olarak bu büyük İmparatorluk, ele geçirdiği ve yüzyıllar boyu hakimiyetini kurumsallaştırdığı coğrafyalara / milletlere de iktisadi alanlarda (iktisat, siyaset, kültür, din, vs.) ve de iktisadi düzeylerde (güçlü veya zayıf) miraslar bıraktı.

İktisadi, siyasal, bilim-teknoloji ve askeri yönden üstün olan bir devlet kaçınılmaz olarak bu alanlarda kendisinden daha zayıf ve etkisiz olan devletleri ve toplumları etkiler. Günümüzde buna en güzel örnek Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir. Günümüzde en büyük iktisadi, siyasi, bilimsel-teknolojik ve askeri güç olan ABD, diğer devletleri ve toplumları pek çok alanda (iktisat, siyaset, bilim-teknoloji, kültür vs.) etkilemektedir. Dolayısıyla, kendi çağında, Balkan devletlerine ve toplumlarına iktisadi, siyasal ve askeri üstünlük sağlamış olan Osmanlı İmparatorluğu kaçınılmaz olarak bölgeyi derinden etkiledi.

1354-1683 döneminde Balkanlar'da hakimiyetini kurup, 1683 Viyana Kuşatması sonrasında gerileyen, 1821-1913 döneminde Balkan topraklarından (Doğu Trakya hariç) çekilen ve nihayet 1918'de Birinci Dünya Savaşı sonucunda tamamıyla yıkılan Osmanlı İmparatorluğu, bu uzun zaman sürecinde geniş kapsamlı ve köklü siyasal, iktisadi ve sosyo-kültürel kurumsallaşma gerçekleştirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar bölgesine yüzyıllar boyunca hakim olan bu kurumsal yapısı, diğer hakimi olduğu bölgelerde de olduğu gibi, Balkanlar'da de iktisadi alanlarda (siyaset, iktisat, kültür, din, toplum, vs...) derinden etkiledi. Bu etkiler, kaçınılmaz olarak de iktisadi alanlarda de iktisadi düzeylerde miraslara dönüştü: Siyasal, iktisadi, kültürel, demografik miraslar...

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki siyasal mirası çalışmada içinde gösterildiği gibi, (1) özerklik ve bağımsızlık sonrasında Balkan ülkelerinde oluşturulan siyasal kurumlar açısından son derece zayıf, (2) Balkan devletlerinin sınırlarının belirlenmesi ve (3) Ortodoks Kiliselerin güçlerini muhafaza etmeleri açısından son derece güçlü oldu. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu, bölgeye önemli bir siyasal miras olarak (4) "devlet geleneği (kendi kendini yönetebilme kabiliyeti)" sundu.

SON NOTLAR

(1) Stavrianos, "köle sistemi" derken "devletçilik" uygulamasını kastediyor.

KAYNAKÇA

ADANIR, F. (2001): Makedonya Sorunu, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- AKIN, S. (2005): "Siyasal Tarih (1789-1908)", Akın (ed.), Türkiye Tarihi-3: Osmanlı Devleti, 1600-1908, Ed., İstanbul, Cem Yayınevi, s.77-188.
- ATEŞ, T. (1997): Siyasal Tarih, İstanbul, Der Yayınları.
- BACQUE-GRAMMONT, J.-L. (1995): "Osmanlı İmparatorluğu'nun Doruğu: Olaylar (1512-1606)", Mantran (ed.), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - I: Osmanlı Devletinin doğuşundan XVIII. yüzyılın sonuna, İstanbul, Cem Yayınevi, s. 171-194.
- BELDCEANU, N. (1995): "Bağlıklar: Osman ve Orhan", Mantran (ed.), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - I: Osmanlı Devletinin doğuşundan XVIII. yüzyılın sonuna, İstanbul, Cem Yayınevi, s. 17-41.
- BELDCEANU, N. (1995): "Osmanlı İmparatorluğu'nun Örgütü (XIV-XV. Yüzyıllar)", Mantran (ed.), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - I: Osmanlı Devletinin doğuşundan XVIII. yüzyılın sonuna, İstanbul, Cem Yayınevi, s.145-170. *Bosna-Sancak Kültür ve Yardımlaştırma Demeği Bülteni* (1996), Sayı 1, İstanbul, Afm Yayın Tanıtım.
- CASTELLAN, G. (1995): Balkanların Tarihi, İstanbul, Milliyet Yayınları.
- DUMONT, P. (1995): "Tanzimat Dönemi (1839-1878)", Mantran (ed.), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - II: XIX. yüzyılın başlarından yıkılışa, İstanbul, Cem Yayınevi, s. 59-143.
- GURRA, M. (2010): "Osmanlı'dan Günümüze Din, Kültür ve Kimlik: Amavutluk Gerçeği", Genel (ed.), Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu - II, Bildiriler, Cilt I, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Yayını, s. 491-497.
- HEURTLEY, W. A., DARBY, H. C., CRAWLEY, C. W., ve WOODHOUSE, C. M. (1965): A Short History of Greece, Cambridge, Cambridge University Press.
- IMBER, C. (2006): Osmanlı İmparatorluğu, 1300-1650: Kıtadın Yapısı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2006.
- NALCIK, H. (1994): An Economic and Social History of the Ottoman Empire, Vol. 1, 1300-1600, Cambridge, Cambridge University Press.
- NALCIK, H. (1996): "The Meaning of Legacy: The Ottoman Case", Brown (ed.), Imperial Legacy: The Ottoman Imprint On The Balkans and the Middle East, New York, Columbio University Press, s. 17-29.
- JELAVICH, B. (2006): Balkan Tarihi - 1: 18. ve 19.Yüzyıllar, İstanbul, Küre Yayınları.
- KINROSS, L. (2008): Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü, İstanbul, Altın Kitaplar.
- KUT, M. (2002): "Siyasi Tarih (1300-1600)", Akın (ed.), Türkiye Tarihi - 2: Osmanlı Devleti, 1300-1600, İstanbul, Cem Yayınevi, s. 23-144.
- MANTRAN, R. (1995): "Doğuş Sorununun Bağlıkları (1774-1839)", Mantran (ed.), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - II: XIX. yüzyılın başlarından yıkılışa, İstanbul, Cem Yayınevi, s. 7-57.
- MANTRAN, R. (1995): "XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti: Stikrar mı Gerileme mi?", Mantran (ed.), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - I: Osmanlı Devletinin doğuşundan XVIII. yüzyılın sonuna, İstanbul, Cem Yayınevi, s. 277-321.
- MANTRAN, R. (1995): "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti: Avrupa Baskısı", Mantran (ed.), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - I: Osmanlı Devletinin doğuşundan XVIII. yüzyılın sonuna, İstanbul, Cem Yayınevi, s. 323-348.
- MUTLU, S. (2008): "20. Asrın Başlarında Kosova, Manastır, Selanik Vilayetlerinde Rum-Bulgar Kilise ve Mektup Anlaşmazlıkları", Açıkoğlu (ed.), Uluslararası Sempozyum: Köprüler Kurduk Balkanlara, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, s. 143-153.
- ORTAYLI, S. (2005): İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- ORTAYLI, S. (2006): Osmanlı Barışı, İstanbul, Ufuk Kitap.
- POTYEMKIN, V. (2009): Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi), Cilt 2, İstanbul, Evrensel Basım Yayın.
- RUSINOW, D. (1996): "The Ottoman Legacy in Yugoslavia's Disintegration and Civil War", Brown (ed.), Imperial Legacy: The Ottoman Imprint On The Balkans and the Middle East, New York, Columbio University Press, s. 78-99.
- SHEVILL, F. (1991): A History of The Balkans: From the Earliest Times to the Present Day, New York, Dorsted Press.
- STAVRIANOS, L. S. (1958): The Balkans since 1453, New York, Holt, Rinehart and Winston.

- SUGAR, P. (1977): *Southeastern Europe Under Ottoman Rule, 1354-1804*, Seattle, University of Washington Press.
- M EK, H. (2002): *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- TODOROVA, M. (2003): *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, İstanbul, İletişim Yayınları. TODOROVA, M. (1994): "The Ottoman Legacy in the Balkans", Özdoğan et al. (eds.), *Balkans: A Mirror of the New International Order*, İstanbul, Eren Yayıncılık, s. 55-74.
- UÇORAL, R. (2006): *Siyasi Tarih (1789-2002)*, İstanbul, Der Yayınları.
- VATN, N. (1995): "Osmanlıların Yükselişi (1392-1451)", Mantran (ed.), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - I: Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. yüzyılın sonuna*, İstanbul, Cem Yayınevi, s. 43-97.
- VATN, N. (1995): "Osmanlıların Yükselişi (1451-1512)", Mantran (ed.), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - I: Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. yüzyılın sonuna*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1995, s. 99-143.
- VENSTEN, G. (1995): "Balkan Eyaletleri (1606-1774)", Mantran (ed.), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - I: Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. yüzyılın sonuna*, İstanbul, Cem Yayınevi, s. 349-413.
- VENSTEN, G. (1995): "Büyükölçüde İmparatorluk (XVI. Yüzyıl)", Mantran (ed.), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi - I: Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. yüzyılın sonuna*, İstanbul, Cem Yayınevi, s. 195-276.
- WOLFF, R. L. (1967): *The Balkans In Our Time*, New York, W. W. Norton & Company.